

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПОЛІХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються та обґрунтовуються педагогічні умови, за яких ефективно здійснюватиметься формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики у процесі поліхудожньої освіти.

Ключові слова. Мистецькі компетентності, диференціація навчання, технологія особистісного навчання, принцип наступності, інтегроване навчання, креативність.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбувається чимало соціальних змін, які вимагають нових підходів до освіти й виховання підростаючого покоління. По-новому розглядаються особистість учителя та його професійна компетентність, які сьогодні виявляються надзвичайно важливими умовами забезпечення ефективності навчально-виховного процесу. Як зазначає І. Зімня, спрямованість, цілі та зміст освіти ХХІ століття все більше орієнтуються на "вільний розвиток людини", на творчість, ініціативність, самостійність, мобільність, конкурентоздатність майбутнього педагога [4].

Теоретичне дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики показало, що важливим чинником професійного зростання є рівень сформованості у них мистецьких компетентностей. Адже саме такий учитель здатний задовольнити всі вимоги сучасної освіти, яка впевнено впроваджує поліхудожні тенденції у розвитку підростаючого покоління.

На сучасному етапі розвитку національної освіти перед вищими педагогічними навчальними закладами постає проблема створення таких педагогічних умов, які б сприяли ефективному формуванню професійно-мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики.

Огляд досліджень та публікацій. Проблему педагогічних умов, за яких ефективно здійснюватиметься формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики у процесі поліхудожньої освіти, досліджували такі вчені як Л. Коваль, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Сухобська, В. Шульгіна, О. Щолокова, та ін.

З огляду на актуальність даної проблеми, ми ставили за мету розглянути педагогічні умови, які забезпечують ефективне формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики.

Виклад основного змісту дослідження. Навчально-виховний процес базується на загальних положеннях, у яких уже сформовані педагогічні традиції поєднуються з такими, що виникають у сучасних умовах. Усе це дозволяє реалізувати навчальну, розвиваючу та виховну функцію освіти. Одним із таких положень є *диференційований підхід* до навчання.

Проблема диференційованого підходу до навчання, яка була відома ще в епоху Середньовіччя, не втратила своєї актуальності і в ХХ столітті. Найбільший внесок у розвиток диференційованого навчання зробив В.О.Сухомлинський. Саме він підніс принцип індивідуально-диференційованого підходу до рівня основного [9, с. 92].

Відомі вчені-педагоги сучасності Ю.К. Бабанський та М.М. Поташник визначали диференційований підхід як найбільш ефективний спосіб оптимізації процесу навчання [1].

Здійснюючи професійну підготовку майбутніх учителів музики у вищих навчальних закладах, необхідно враховувати те, що студенти спеціальності "Музичне мистецтво" різняться своїми музичними задатками, типами пам'яті, стилем сприйняття навчальної інформації, домінуючим характером мислення. Різні умови, різний життєвий досвід, різний ступінь успіху на попередніх етапах навчання, характер викладання навчальних дисциплін обумовлює відмінність між студентами. Тому, щоб навчальний процес у максимально можливій мірі розвивав усіх студентів, формуючи у них досконалі професійні знання та вміння, *першою педагогічною умовою* виділяємо саме *диференційований підхід до навчально-виховного процесу*.

Диференційований підхід до навчання майбутніх учителів музики передбачає створення різноманітних умов навчання відповідно до особливостей контингенту, зокрема, розробка комплексу методичних, психолого-педагогічних та організаційно-управлінських заходів, які б забезпечили навчання студентів відповідно до їхніх індивідуальних здібностей та можливостей.

Впровадження диференційованого професійного навчання майбутніх учителів музики дозволяє створити такі навчально-виховні умови, за яких кожен студент працюватиме в повну міру своїх можливостей, відчуватиме впевненість у собі, радість навчальної праці, свідомо засвоюватиме навчальний матеріал. Одним із шляхів реалізації диференційованого навчання є орієнтація на індивідуально-психологічні особливості студентів, використання спеціальних способів та прийомів, які б відповідали їхнім індивідуальним нейропсихологічним особливостям.

Пропонуючи різноманітні диференційовані завдання, можна визначити рівень засвоєння програмового матеріалу, розвивати творчі здібності студентів, а також закріпити навички самоконтролю і самооцінки. Усе

це сприятиме розвитку та формуванню професійних якостей, а, отже, і компетентностей майбутніх учителів музики.

Диференційований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики сприятиме *особистісно зорієнтованому навчанню*, оскільки розвиватимуться здібності й можливості кожного студента. Це сприятиме ефективнішому формуванню професійно-мистецьких компетентностей студентів.

Особистісно орієнтоване навчання має глибоке коріння. Прагнення до підвищення людини, до найповнішого втілення та реалізації в суспільстві людської сутності простежуються з давніх часів. Ще Протагор стверджував, що людина – міра всіх речей. У сучасній освіті ідея всебічного гармонійного розвитку особистості також проголошується провідним стратегічним напрямком розвитку [6].

Особистісно орієнтоване навчання – це таке навчання, при якому на чільне місце ставиться особистість, її самобутність, самоцінність, при якому розкривається потенціал кожного суб'єкта навчання. З точки зору професійної підготовки майбутніх учителів музики особистісний фактор повинен обов'язково враховуватися. Адже кожен студент – це неповторна особистість, з особливими здібностями, можливостями. Розкриття творчих нахилів та формування професійних вмінь сприятиме повноцінному становленню особистості майбутнього вчителя музики. Саме тому *наступною умовою* формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики можна вважати використання *технології особистісно орієнтованого навчання*.

Зауважимо, що поняття технології навчання – не нове для психолого-педагогічних наук. Ідею технологізації навчання відстоював ще Я.А. Коменський, прагнучи відшукати таку структуру навчання, яка б неминуче приводила до позитивних навчально-виховних результатів [3, с. 5].

Розроблені педагогічні технології охоплюють коло теоретичних та практичних питань керування, організації навчального процесу, а також методів та засобів навчання.

Особливістю технології особистісно орієнтованого навчання в цілому і майбутніх учителів музики зокрема, є звернення до суб'єктного досвіду життєдіяльності, набутому студентами до навчання у вищому закладі освіти (в дошкільних та шкільних загальноосвітніх навчальних установах, музичних школах, в сім'ї, набутому в процесі сприймання та розуміння студентами світу людей та речей).

Поняття технології особистісно орієнтованого навчання включає в себе не лише відповідні методи та форми організації навчально-виховного процесу, а й різноманітні способи контролю за процесом засвоєння навчального матеріалу та спрямування на повноцінне розкриття можливостей кожної особистості, спонукаючи її до подальшого саморозвитку та самовдосконалення. Тому, здійснюючи формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики, доцільно, на нашу думку, говорити про особистісну орієнтацію саме як навчальну технологію.

Формування компетентного вчителя музики сьогодні усе частіше спонукає до застосування у професійній освіті інтегративних підходів, які дозволяють поглибити засвоєння професійно орієнтованих та загальнохудожніх навчальних дисциплін, розширити світоглядні орієнтири студентів, забезпечити структурування та систематизацію їхніх знань.

Професія вчителя музики вимагає від спеціалістів досконалого знання особливостей різних видів мистецтва, глибокого володіння мистецькими в цілому та музичними зокрема знаннями та практичними вміннями. Адже завдання вчителя музики – навчити своїх вихованців отримувати естетичну насолоду від творів мистецтва, навчити їх цінувати високе мистецтво, пізнавати природу мистецтва, його силу, зв'язок з навколишнім життям.

З огляду на актуальність та надзвичайну важливість використання інтегрованого підходу до професійної підготовки майбутніх учителів музики *наступною умовою* формування мистецьких компетентностей студентів вважаємо *інтегративний підхід до викладання мистецьких дисциплін*.

Теоретичне обґрунтування та практична розробка інтеграції змісту, форм і методів навчання майбутніх фахівців є однією з важливих проблем у педагогіці професійної освіти. Про це зазначається у Національній доктрині розвитку освіти в Україні та "Основних напрямках досліджень з педагогіки та психології в Україні" [5, с. 94].

Завдання інтегрованої професійної освіти студентів спеціальності "Музичне мистецтво" полягає в об'єднанні всіх її ланок у цілісну дидактичну систему, що забезпечуватиме одержання студентами комплексу фундаментальних знань, який майбутній спеціаліст зможе творчо використати у своїй професійній діяльності.

Інтегрований підхід до викладання мистецьких дисциплін у процесі формування професійно-мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики передбачає спільні (для об'єднаних предметів) методи навчання, які у різноманітних формах і на різних рівнях не руйнують предметної системи навчання, а значно розширюють та варіюють зміст навчання. Серед усіх залежностей, що визначають вибір методів інтегрованого навчання, на першому місці – їхня відповідність цілям і змісту освіти. Мета навчальних дисциплін створює внутрішній зв'язок між усіма методами, доцільне використання яких сприятиме інтеграції фахових знань та вмінь студентів.

Інтегративне навчання майбутніх учителів музики передбачає, окрім розробки його змісту, також відповідного методичного та технологічного забезпечення. Одним із ефективних шляхів реалізації інтегрованого підходу до професійної мистецької освіти студентів є створення інтегративних курсів, які органічно поєднують теоретичну базу педагогічних, мистецьких та спеціальних музичних навчальних

дисциплін з можливістю практичної реалізації отриманих знань у ході виконання відповідних творчих завдань.

Наступність (системність) навчання – один із важливих дидактичних принципів, становить умову успішного навчання фахівця. Це поняття передбачає наступність між різними етапами професійної освіти, між окремими предметами та їх циклами, між теоретичним навчанням і практичною діяльністю. Наступність відповідає загальнодидактичним вимогам щодо забезпечення в процесі навчання поступового переходу від простого до складного, щодо опори на попереднє, уже засвоєне, щодо необхідності враховувати логіку навчального предмета. Порушення цих вимог може негативно позначитися на успішності формування професійних якостей майбутніх спеціалістів [8, с. 28].

Саме тому *принцип наступності навчання (системність навчання)* ми вважаємо наступною *умовою* формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики.

Говорячи про реалізацію принципу наступності у професійній підготовці майбутніх учителів музики, маємо на увазі забезпечення неперервного вивчення навчальних дисциплін за висхідною спіраллю у взаємозв'язку із психолого-педагогічними, мистецькими та спеціальними музичними (професійно орієнтованими) дисциплінами, у результаті чого значно підвищиться якість підготовки фахівців.

Важливою категорією, яка розкриває сутність поняття наступності у професійному навчанні, є категорія *зв'язку*. У підготовці майбутніх учителів музики потрібно враховувати не лише внутрішні зв'язки між навчальними дисциплінами, але й рівень складності їх засвоєння, а також ті знання й уявлення, що набуваються студентами внаслідок особистих вражень та спостережень поза межами навчального закладу. У свій час Г.Вашенко зазначав: "Наука – система знань, і де нема системи, нема і науки... Знання треба подавати так, щоб вони були внутрішньо зв'язані між собою, щоб вся їх сума творила цілісність" [2, с. 85].

Усі розглянуті вище педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики, тому що забезпечують комплексний підхід до навчально-виховного процесу як такого, що відповідає вимогам, поставленим державою до сучасної професійної освіти.

Результатом такого навчання буде повністю сформований компетентний спеціаліст, майбутній учитель музики. Оскільки поняття "компетентний учитель музики" має на увазі не просто володіння педагогом комплексом професійних знань, умінь та навичок, а здатність творчо реалізувати отримані знання й уміння у своїй педагогічній діяльності, а також пристосовуватися до освітніх вимог (змін чи нововведень), то, на нашу думку, доцільним буде врахування ще однієї *умови* формування професійно-мистецьких компетентностей студентів, а саме *креативність професійного навчання*.

Креативність — (лат. creatio — створення) — новітній термін, яким окреслюються "творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора" [7].

Креативна особистість студента (майбутнього вчителя музики) – це, насамперед, особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язку простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій у сфері мистецтва, це Людина, яка володіє певним переліком спеціальних професійних умінь та індивідуально-психологічних якостей, зокрема, рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники.

Серед характерних особливостей творчого студента (майбутнього вчителя музики) можна виділити: відхилення від шаблону; оригінальність мислення та підходів до вирішення педагогічних проблем; ініціативність; наполегливість; висока самоорганізація; працездатність. Особливості мотивації креативної діяльності полягають у тому, що творча особистість знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі. Головною рисою творця вбачається несамовитий потяг до творчої діяльності.

Формування мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики відбуватиметься ефективніше тоді, коли, навчаючись у вищому навчальному закладі, студенти матимуть змогу реалізувати свій творчий потенціал, проявити свої здібності, продемонструвати власне креативне бачення вирішення проблем сучасної мистецької освіти. Все це студенти зможуть здійснити за такої *умови*, як *створення естетичного середовища* навчального закладу. При цьому мається на увазі можливість залучення студентів до комплексу заходів, спрямованих на естетичну організацію навчального середовища (середовища конкретного навчального закладу).

Естетичне в житті людини і суспільства набуває реальності через єдність духовної, матеріально-практичної та духовно-практичної діяльності. Ця єдність по-різному виявляється в різних сферах суспільного життя, має різні пропорції проявів в різних видах та напрямках людської життєдіяльності.

Творча, свідома діяльність людини спрямована на естетизацію довколишнього середовища. Естетична діяльність універсальна; вона включає як життєво необхідні сфери суспільного життя (виробництво, побут, етикет, поведінка, мода, традиції, обряди), так і ті сфери, де людина заявляє себе вільною від прямих життєвих потреб, – перш за все – художньо-творчу сферу (створення творів мистецтва, технічний дизайн, різні види самодіяльної художньої творчості, художньо-теоретична діяльність, ужиткове мистецтво, прикрашення побуту та житла, та ін.).

Естетична діяльність хоча й пов'язана із матеріальним виробництвом, лише у мистецтві набуває самостійної цінності. Естетичне знаходить своє втілення в художньому, коли мистецьки створена форма

спроможна викликати естетичні емоції. Виникають ці емоції під впливом всього змісту психічного і духовного досвіду людини, всіх компонентів мистецького твору як нерозривної єдності естетичного і художнього.

Саме тому перебування студентів (майбутніх учителів музики) в естетичному середовищі навчального закладу, а також активне залучення до його покращення буде благодатним підґрунтям для творчої реалізації здібностей студентів, сприятиме посиленню мотиваційної сфери їхньої навчальної діяльності, стане могутнім стимулом їхнього саморозвитку та самовдосконалення.

Висновки. Таким чином, серед педагогічних умов, які сприятимуть формуванню мистецьких компетентностей майбутніх учителів музики, можна виділити наступні:

1. Диференційований підхід до навчально-виховного процесу.
2. Особистісно орієнтоване навчання.
3. Інтегративний підхід до викладання мистецьких дисциплін.
4. Принцип наступності навчання (системність навчання).
5. Креативність професійного навчання.
6. Створення естетичного середовища (у навчальному закладі).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабанський Ю.К., Поташиник М.М.* Оптимізація педагогічного процесу / Ю.К. Бабанський, М.М. Поташиник. – К : Радянська школа, 1982. – 217 с.
2. *Ващенко Г.* Загальні методи навчання: [підручник для педагогів] / Г. Ващенко. – Видання перше. – К. : Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х. : вид. група "Основа", 2010. – 176 с. (Серія "Золота педагогічна скарбниця").
4. *Зимняя И.А.* Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования / Зимняя И.А. // Интернет-журнал "Эйдос". — 2006. — 5 мая. — <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
5. Інтегративні процеси у професійній освіті : Львівська наукова школа : збірник наукових праць / [укл. : Б.Т.Камінський, І.Я.Пастирська]. – Львів : Сполом, 2010. – 268 с.
6. *Кузнєцов М.Є.* Особистісно орієнтоване навчання школярів / М.Є.Кузнєцов. – Брянськ : Видавництво Брянського державного педагогічного університету, НМЦ "Технологія", 1999. – 94 с.
7. *Литвиненко С.* Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи / Литвиненко С. // Збірник наук. праць полтавського держ. педагогічного ун-тету імені В.Г. Короленка. – Серія "Педагогічні науки". – випуск 3 (50). – Полтава, 2006. – С.215-219.
8. Проблеми інтеграції у сучасній професійній освіті : методологія, теорія, практика : [монографія] / За ред. І. Козловської та Я. Кміта. – Львів : Сполом, 2004. – 244 с.
9. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1980. – 438 с.

Подано до редакції 03.10.12
